

JASEN BOKO

FENOMEN: LITVA

Sirene, Vilnius, Litva, 2004.

PREMIJERE
FESTIVALI
RAZGOVORI
MI U SVIJETU

VOX
HISTRIONIS

AKTUALNOSTI
ANEKDOTE

TEORUA
NOVE KNJIGE
SJEĆANJA
DRAME

U ovom trenutku tri su žarišta kvalitetnoga kazališnog izraza na tlu Europe, sva tri na nekadašnjem Istoku. I dok su Poljska i Rusija donekle jasni kazališni fenomeni – riječ je o velikim zemljama s izuzetno jakim scenским tradicijama koje su sudjelovale u kreiranju europskoga kazališnog izraza u 20. stoljeću – Litva kao treće žarište prilično je teško objašnjiv fenomen. Jer, iako je riječ o zemlji s nešto više od 3,5 milijuna stanovnika, posljednjih godina gotovo je nemoguće naći festival na kojem nisu gostovala i često dominirala litavska kazališta, u pravilu s tri svoja najveća imena: Eimuntasom Nekrošiusom, Oskarasom Koršunovasom i Rimasom Tuminasom.

Pokušati razumjeti litavski fenomen najbolje je na licu mjesta, a ove je godine u Vilniusu započeo novi međunarodni festival *Sirene* u sklopu kojega je održan petodnevni *showcase*, predstavljanje reprezentacije litavskoga kazališta namijenjeno stranim producentima, teatrolozima i kritičarima te selektorima međunarodnih festivala. Bila je to prigoda da se na jednom mjestu po-

kuša shvatiti o čemu se u Litvi zapravo radi. Ta je zemlja u devedesetima imala vrlo živ i zanimljiv festival LIFE koji se ugasio, a posljednjih je nekoliko godina Oskaras Koršunovas potkraj godine radio kazališni vikend na kojem je zainteresiranim inozemnim gostima predstavljao svoj rad u posljednjoj godini. Zbog svog međunarodnog iskustva Koršunovas je postao direktor Vijeća novog festivala, a prvo je iznenađenje već njegova tvrdnja iz uvodne riječi da je litavski teatar rijedak gost na međunarodnim festivalima i da takvo stanje treba popraviti!

Kazališni festivali nužnost su suvremenog kazališta, mjesto na kojem cirkuliraju umjetnici i različite estetike, gdje se razmjenjuju iskustva i usvajaju nove ideje. Bez njih kazališni bi se život vjerojatno sastojao od niza provincijalnih kazališta, bez pravog međusobnog kontakta, kazališta zatočenih u estetikama i ljudima koji se ne mijenjaju desetljećima i koji su samozadovoljno okrenuti sami sebi i nikakav im vanjski svijet i ne treba. Kad su pametno osmišljeni, festivali omogućavaju kreativan propuh, ukazuju na različitost i pomažu u razmjeni estetika.

W. Shakespeare, *Romeo i Julija*, režija O. Koršunovas

Ovo se, naravno, ne odnosi na smotre koje okupe desetak najskupljih europskih predstava i pokazu ih odabranoj elitnoj publici, nego na festivale koji su živa poprišta kazališnog odmjerenja na kojima se sukobljavaju i promišljaju različiti izrazi i gdje se u kontekst stavljaju zajedno odabrani inozemni radovi i najbolje iz domaće kazališne kuhinje.

Litavske *Sirene* koncipirane su upravo kao takav festival, koncentriran na sjeveroistok Europe pa su gosti dolazili iz Rusije, Poljske i Letonije (u dijelu nazvanom *Europske sirene*), a s njima su se pomiješale jake domaće snage u kreativnoj konfrontaciji. Naziv je nastao kao asocijacija na Homerove Sirene, one koje su zavedile moreplovce i čijem se zovu nije moglo odoljeti, a sve u nadi da će novi teatar svojim zovom isto tako neodoljivo privući pozornost javnosti i novu publiku. U sklopu festivala održano je i nekoliko okruglih stolova na kojima su sudjelovali poznati teatrolozi, kritičari i oni koji stvaraju kazalište u regiji, odreda značajna mlada imena poput Koršunovasa, Tuminasa, Varnasa, Grauži-

nisa, Hermanisa, Warlikowskog... U središnjoj festivalskoj raspravi generacija mladih redatelja, većina kojih je u međuvremenu promovirana u međunarodne zvijezde poput Koršunovasa, Warlikowskog ili Hermanisa, raspravljala je o stanju u kojem se našla, prelasku iz *offa* u *mainstream*, iz alternative u glavnu kazališnu maticu i što bi takvo stanje moglo donijeti teatru na Istoku Europe. Jedno od središnjih pitanja koje je donijela svijest o nastanku novog teatra na Istoku Europe bilo je i pitanje obrađeno u raspravi pod naslovom *Nova stvarnost, novo kazalište, kakva vrsta publike*. Kazališna umjetnost tako se na festivalu u Litvi nije bavila samo sobom, nego i onima kojima je zapravo namijenjena.

Što se tiče stranih imena na festivalu i njihovih produkcija, osobito je zanimljivo bilo pogledati gostovanje nove letonske predstave Alvisa Hermanisa, mladog redatelja i direktora Novog teatra iz Rige. Njegov *Dugi život*, priča iz života onih koji su u europskoj tranziciji najgori prošli, drama je žrtvovanih na oltaru nove uspješne i bogate Europe – umirovljenika. U scenografskoj imi-

taciji zajedničkoga kućanstva u kojem dvije umirovljeničke obitelji i jedan samac dijele kupaonicu i kuhinju – sav namještaj i rekviziti u predstavi dobiveni su baš iz takvih stanova čiji su stanari umrli, a tu staru *kramu* nije želio nitko osim kazališnog scenografa – Hermanis razvija dvosatnu priču o osamljenosti, bolesti i pokušaju da se vegetiranje ponovno pretvori u život, bez ijedne riječi. Fascinantan projekt, duhovit, tragičan, bolan i zabavan, sve istodobno, *Dugi život* vjerojatno će, što se međunarodnoga festivalskoga kruga tiče, nadmašiti uspjeh Hermanisova *Revizora*.

Ruski *Kisik*, drama Ivana Viripajeva u režiji Viktora Rižakova, dinamična je produkcija *Teatra.doc* u kojoj se miješaju kršćanstvo i komunizam, a sve uz pomoć DJ-a, dok je *Očišćena* Sarah Kane, u režiji Krzysztofa Warlikowskog i produkciji *Suvremenog kazališta* iz Wroclawa, već više od dvije godine festivalska uspješnica i jedna od najboljih interpretacija ove drame Kaneove. U strane je produkcije spadao i Nekošius jer se njegova nova produkcija *Višnjik*, nastala u koprodukciji *Meno Fortasa* s *Fundacijom Stanislavski*, igra u Moskvi na ruskom, s glumačkom podjelom sastavljenom od najvećih ruskih

zvijezda koje se odavno nisu našle na jednom mjestu. Petosatni *Višnjik* koji je bio jedna od najzapaženijih predstava moskovskog reprezentativnog festivala *Zlatna maska*, zanimljivo je koncipiran jer se u njemu igranje Čehova vješto kombinira s igranjem S Čehovom, na oduševljenje ruske publike, ali i znatno hladniji prijem litavske.

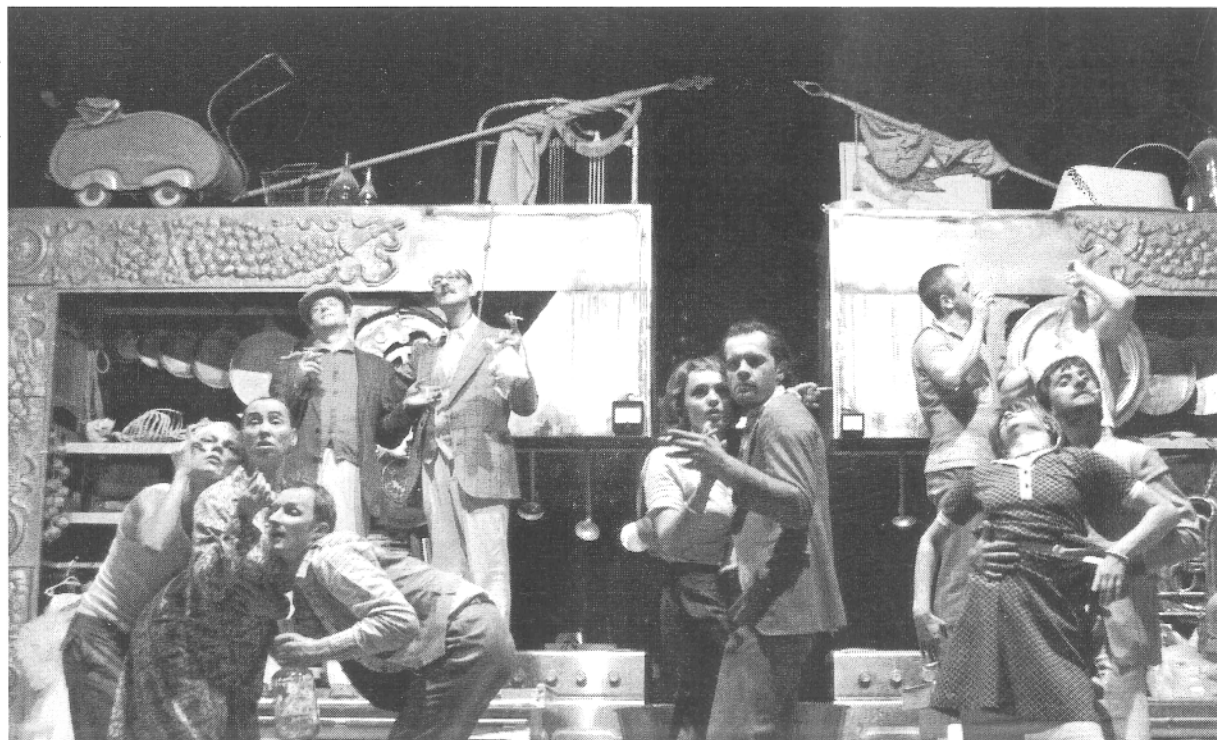
No, osamdesetak stranih gostiju na *Sirene* je došlo zbog litavskog dijela festivala, prezentacije deset odabranih predstava koje domaćini smatraju najboljima u posljednje dvije godine. Taj je dio bio zanimljiv i zbog utvrđivanja činjenice što je uopće fenomen litavskoga teatra – tri imena koja putuju svijetom ili bogata kazališna zajednica koja ima novih i zanimljivih imena i mimo terceta Koršunovas-Nekošius-Tuminas.

Koršunovas se predstavio dvjema novim predstavama, *Romeom* i *Julijom* koja je u kratko vrijeme obišla sve bitne europske festivale i nakupila malo brdo nagrada te svega nekoliko mjeseci starom vizijom *Hladnog djeteta* Mariusa von Mayenburga izvedenom u Dramskom kazalištu u Klaipedi. *Romeo* i *Julija* jedna je od onih predstava koja dijeli publiku, jednima je ona falš i

W. Shakespeare, *Romeo i Julija*, režija O. Koršunovas

PREMIERE
FESTIVALI
RAZGOVORI
MI U SVUETU
VOX
HISTRIONIS

AKTUALNOSTI
ANECDOTE
TEORIJA
NOVE KNJIGE
SJEĆANJA
DRAME

utemeljena na štosu, drugima je dobro režirana predstava koja se igra stereotipima o velikoj bardovoj tragediji. Pripadam ovim drugima koji u predstavi vide redateljskog majstora što je u stanju vladati masom na pozornici, ali i detaljem u monologu, koji ima svoju viziju omiljene tragedije, viziju koja je u pravilu – komedio-grafska! Gdje je tu Shakespeare? Moglo bi se otvoriti problem je li kazališna predstava vjerna reprodukcija nekog dramskog teksta ili redateljska interpretacija, ali to je sasvim druga priča. Koršunovas je Capulettije i Montechije vidio kao dva sukobljena *pizza* klana u novoj Italiji, a cijela je tragedija interpretirana iz brašna i njegovih stanja u procesu stvaranja kruha, odnosno *pizze*. Predstava je izuzetno zabavna, čak komična, često poetična, a tek na samom kraju postaje ozbiljna i tragična. Da je Koršunovas miljenik domaće publike – koja njegove predstave gleda rjeđe nego što su one igrane po europskim pozornicama – pokazala je i ova predstava pred prepunim gledalištem ispraćena pravim ovacijama.

Hladno dijete i *Mayenburg* u Koršunovasovoj viziji pokazali su oprečnu estetiku, hladnu, umjesto talijanske strasti. Iako je riječ o čistoj i kvalitetnoj produkciji, očito je da nova europska drama posustaje i da se unutar nje polako kristalizira što drži vodu i ostaje u kazališnom životu, a što nestaje i prije nego su autori stigli dohvatiti ozbiljne godine života.

Rimas Tuminas očekivao se s posebnim nestrpljenjem jer se predstavio novom premijerom *Madagaskarom* Mariusa Ivaškevičiusa. Trosatna produkcija pokazuje staru kvalitetu, ali i nove interese redatelja, sve sklonijeg nekim osobnim istraživanjima nego predstavama koje bi naširoko komunicirale s europskom publikom. Riječ je, naime, o drami pisanoj po životu Kazysa Pakštasa, jednog od onih fanatika i osobenjaka, političkog aktivista koji se polovinom dvadesetoga stoljeća fascinirao idejom da cjelokupno litavsko stanovništvo preseli na jug, u neku afričku zemlju, recimo – Madagaskar. Tuminas je i dalje majstor koji je u stanju scenu razraditi do savršenstva, biti duhovit, romantičan i zaigran istodobno, koji od glumaca dobiva čudesne reakcije i kreacije i čije predstave intrigiraju. Međutim, gledano iz perspektive inozemnih gostovanja, *Madagaskar* se bavi izrazito nacionalnim problemom i pun je povijesnih i političkih asocijacija poznatih samo litavskoj publici. Ovaj rijedak susret litavskoga teatra s politikom oduševio je domaću publiku, ali će predstava vjerojatno teško pono-

viti međunarodni uspjeh *Višnjika* ili *Maskerate*.

No, vrhunac festivala, barem iz moje perspektive, koji mi je otkrio gotovo potpuno nepoznato ime, bile su dvije predstave Cezarisa Graužinisa, mladog redatelja neobične energije i kazališne vizije koji zapravo radi iz *offa* s vlastitom grupom *Cezaris*. *Arapska noć*, još jednog dramaturga iz Ostermeierove Schaubühne koji je i pisac, Rolanda Schimmelpfenniga, bila je najne očekivaniji i najzanimljiviji projekt viđen na festivalu. Pet glumaca i pet stolica sve su što je potrebno za ovu uzbudljivu priču iz urbanog života kojeg čine osamljene individue u potrazi za malo ljudske topline. Efektno, brzo, duhovito, dinamično i promišljeno, sve što suvremeno kazalište treba biti, ova je *Arapska noć*, s malo sreće, sigurno buduća festivalska uspješnica. Da se Graužinisu predstava nije dogodila slučajno svjedoči i njegovo *Kroćenje goropadi*, napravljeno u *Državnom kazalištu mladih*, koja je čitanje Shakespearea iz renesansnih postulata svijeta. Opet je riječ o dinamičnoj i dobro osmišljenoj predstavi, zabavnoj publici i glumcima koji u njoj sudjeluju, s puno kvalitetnih glumačkih reakcija i zdravog smijeha.

Gintaras Varnas još je jedno mlade redateljsko ime, ali s drukčijim ambicijama od Graužinisa, koji radi uglavnom u Kaunasu, drugom po veličini gradu i bez kojega slika litavskoga teatra ne bi bila potpuna. No, petosatni *Zločin i kazna* nisu me fascinirali, a omiljeni Koršunovasov glumac mladi Gytis Ivanauskas u ovoj se Varnasovoj produkciji definitivno nije uspio izboriti sa psihološkom složenošću Raskolnikovova karaktera. Znatno je bolje prošla *Udaljena zemlja* Jeana Luca Lagarcea, ponovno u Varnasovoj režiji, koja je potvrdila i iznimno promišljanje scenografskih odrednica svake predstave ovog redatelja, odnosno pitanja što je uopće dio koji pripada sceni, a što onaj u kojem bi trebala sjediti publika.

Kralj Lear Valentina Masalskisa, poznatoga glumca i redatelja, i *Mletački trgovac* Jonasa Vaitkusa, još jednog značajnog redateljskog imena, poslužili su kao svojevrsno olakšanje: ipak sve što nastane u litavskom teatru nije veliko i značajno, imaju i Litavci loših dana i nevažnih predstava.

Sirene su se pokazale kao reprezentativan festival i dostojno predstavljanje litavskoga kazališta inozemstvu, ali i domaćoj publici jer su sve predstave odigrane pred ispunjenim gledalištem. Ono što su mi posjet Litvi i razgovori s tamošnjim kazališnim umjetnicima poput Tuminasa, Graužinisa i Koršunovasa otkrili jest činjeni-

PREMIERE
FESTIVALI
RAZGOVORI
MI U SVUETU

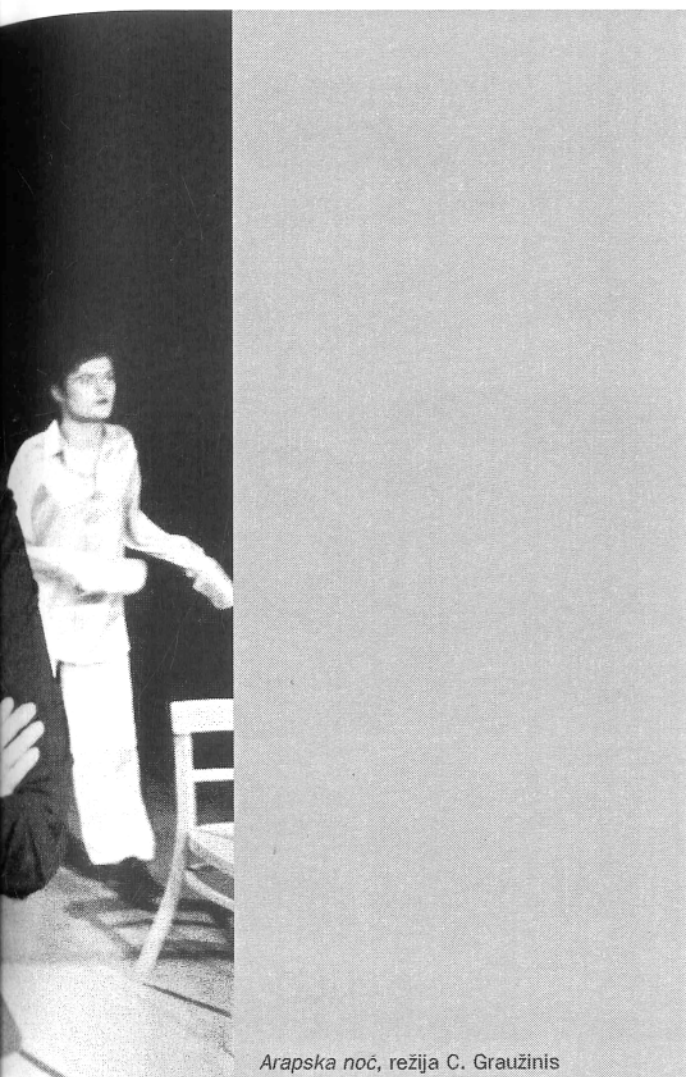
VOX
HISTRIONIS

AKTUALNOSTI
ANEKDOTE
TEORIJA
NOVE KNJIGE
SJEĆANJA
DRAME

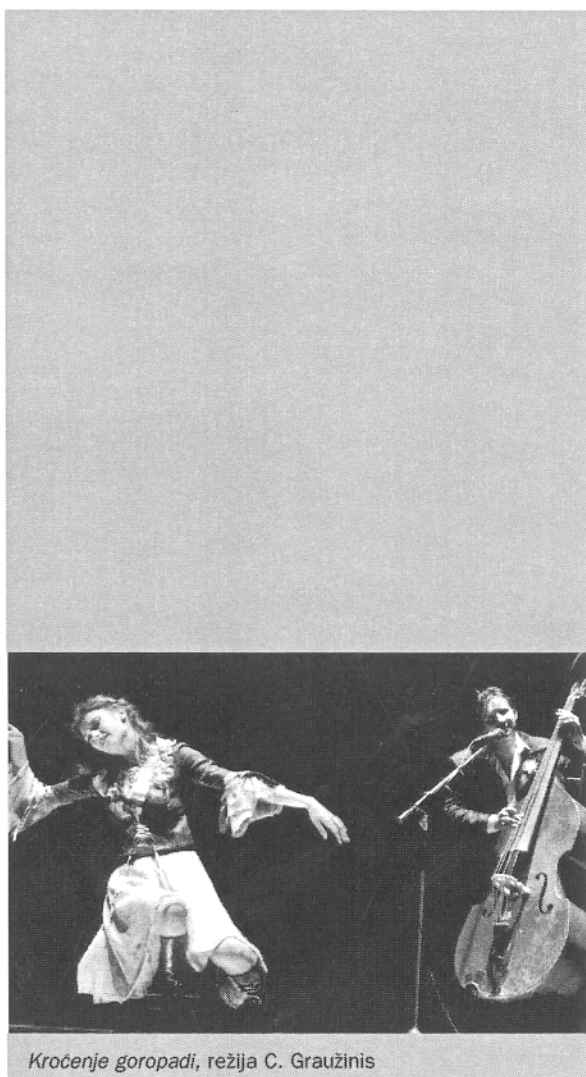

ca da međunarodni uspjeh litavskoga kazališta ne dolazi zbog toga jer se država posebno brine o njemu i ima razvijenu strategiju inozemne prezentacije, nego upravo zbog toga što se država NE brine dovoljno o kulturi, konkretno kazališnoj. U 14 godina od stjecanja neovisnosti nije izgrađena ni jedna nova kazališna zgrada, a pravi je šok spoznaja da poznati *Oskaras Koršunovas teatar*, baš kao ni Tuminasovo *Malo državno kazalište*, *Nekrošiusov Meno Fortas* ili *Grauzinisova Cezaris grupa* nemaju svoje zgrade, nego gostuju u kojem od postojećih kazališta kad se izbere za termin! Rješenju tog problema najbliži je Tuminas, za čije se kazalište već desetak godina gradi zgrada, koja bi navodno u sljedeću godinu ili

dvije mogla biti i završena. I dok broj neovisnih grupa i projekata raste, državna dotacija ostaje ista pa je oko istoga kolača zapravo sve više gladnih usta, što je dovelo do definitivne podjele u litavskom kazalištu na dvije grupe. Prva je ona koja je izabrala ili se izborila za sigurnost uhljebljenja u nekom od državnih ili gradskih kazališta, gdje zapravo životare, ali imaju osiguranu egzistenciju. Ni za koga iz te grupe nikada niste čuli niti ćete čuti, za njih ne zna ni ostatak Europe, a ne znam evo više ni ja, koji sam se upravo vratio s najvećeg litavskog festivala. Druga je grupa ona koja je izabrala put kazališnog istraživanja i beskompromisnog rada na projektima izvan institucija i baroknih veličanstvenih zgrada

Arapska noć, režija C. Grauzinis

Kročenje goropadi, režija C. Grauzinis

značajnih nacionalnih pridjeva i imena, izvan organizacijskog *mainstreama* i sigurne plaće svakog prvog u mjesecu, grupa koja se krvavo bori za kruh i jednostavno mora biti dovoljno dobra da se za taj kruh izbori na međunarodnoj pozornici umjesto skupljanja mrvica s domaćega stola. Sve kvalitetno što posljednjih godina dolazi iz litavskog teatra pripada toj grupi koja egzistenciju može zahvaliti isključivo svom odabiru neovisnog rada, kvaliteti i posvećenosti radu u kazalištu, za koji nemaju stalnu i fiksnu plaću bez obzira rade li ili ne.

Naravno, pokušavati iz ovoga izvlačiti bilo kakve zaključke koji bi se mogli primjenjivati u hrvatskoj situaciji prilično je iluzorno. Samo novac koji godišnje dobiva

zagrebački HNK veći je od svega što od svojih poreznih obveznika dobiju sva velika međunarodno slavna imena litavskog teatra u cijelom desetljeću. A koliko je ljudi izvan Zagreba, da ne govorimo izvan Hrvatske, ikad čulo za zagrebački HNK? Koji bi navodno trebao promovirati hrvatsku kulturu i u svijetu, čujem... Nije, naravno, naš problem isključivo HNK, nije bitno bolje ni u drugim kazalištima, naš je problem to što nikoga ne zanima kako to rade drugi. Možda i zato što bi tuđe pozitivno i kvalitetno iskustvo zatalasalo baru i uznemirilo pospanu meditaciju njezinih u *umjetničku* sigurnost ušuškanih stanovnika.